

Οδηγίες για την αντιμετώπιση ανεπιθύμητων συμπεριφορών στη σχολική τάξη

Βασιλική Τσιτούρα
Σχολική Σύμβουλος
Καθηγητών Αγγλικής Φιλολογίας
Π.Ε. Κοζάνης

Στο σύγχρονο σχολείο η επιθυμητή συμπεριφορά δεν είναι αυτονόητη και αναμενόμενη. Δεν είναι πάντοτε κάτι που ο μαθητής το κατέχει και το εκφράζει, αλλά είναι ένα είδος κοινωνικής μάθησης, το οποίο αποκτά σταδιακά. Σύμφωνα με τα πορίσματα των ερευνών, παράμετροι που συμβάλλουν στην εγκαθίδρυση των επιθυμητών συμπεριφορών είναι:

- η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού, -ο δάσκαλος ηγέτης δεν είναι ούτε ανεκτικός ούτε αυταρχικός, είναι στοργικός και φιλικός, αλλά και αυστηρός μαζί, αποφεύγει τις υπερβολές (φιλικότητα, οικειότητα, αυστηρότητα), δεν εξουσιάζει αλλά καθοδηγεί, δεν κατακρίνει αλλά ενθαρρύνει, δεν επιβάλλει ιδέες αλλά προτείνει ιδέες,
- οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικού-μαθητών και μαθητών μεταξύ τους,
- ο τρόπος οργάνωσης της σχολικής τάξης – αλληλοσεβασμός, συλλογικότητα και συμμετοχή όλων στο μάθημα και στη λήψη αποφάσεων,
- τα πρώτα μηνύματα στο ξεκίνημα της σχολικής χρονιάς- συναποφασίζονται οι γενικοί κανόνες συμπεριφοράς, συζητούνται οι διαδικασίες της καθημερινής ρουτίνας, διαμορφώνεται το συμβόλαιο μάθησης,
- η ποιότητα του μαθήματος –σχεδιασμός και προετοιμασία του μαθήματος, διατήρηση της μαθητικής προσοχής κατά τη διεξαγωγή της διδασκαλίας με τη δημιουργία κινήτρων, ανάθεση εργασιών ανάλογα με τις δυνατότητες κάθε μαθητή, διαφοροποιημένη διδασκαλία,
- τα μέσα στήριξης της επιθυμητής συμπεριφοράς, - το θετικό πρότυπο, ο αιτιολογημένος έπαινος.

Ως ανεπιθύμητες θεωρούμε τις συμπεριφορές που παρεμποδίζουν τις διαδικασίες της διδασκαλίας και της μάθησης, διότι αποκλίνουν από τις κανονιστικές αρχές και αναιρούν τις συνθήκες της εκπαιδευτικής λειτουργίας. *Απροσεξία* στο μάθημα, *αντίδραση* προς τα διδασκόμενα και τους διδάσκοντες, *υπερκινητικότητα* κατά την ώρα του μαθήματος, *επιθετικότητα*, *εριστικότητα* και *βιαιοπραγία*, *βανδαλισμοί* και *κλοπές* στο σχολικό χώρο, *περιφρόνηση* προς τις μορφές εξουσίας και *εναντίωση* σε κάθε σχέδιο οργανωμένης ζωής αποτελούν μορφές ανεπιθύμητης συμπεριφοράς που προοιωνίζουν παραβατική συμπεριφορά.

Τι δεν πρέπει να ξεχνάμε ως εκπαιδευτικοί

- Η σχολική πειθαρχία είναι το κλειδί για τη σχολική ασφάλεια. Η επιβολή κανόνων πρέπει να αντιμετωπισθεί πολύ σοβαρά από όλο το ανθρώπινο δυναμικό του σχολείου. Η μη τήρησή τους οδηγεί σε λογικές ή φυσικές συνέπειες.
- Οι δυνατότητες και το δυναμικό του ανθρώπου μπορούν να φθάσουν σε υψηλές βαθμίδες δημιουργικότητας, μόνο αν το κάθε ανθρώπινο πλάσμα νοιώθει σιγουριά για την αξία του μέσα στην κοινωνία που ζει. Οι περισσότερες ανεπιθύμητες συμπεριφορές έχουν τη ρίζα τους στην

ανασφάλεια του μαθητή και στη χαμηλή αυτό-εκτίμηση. Βγάζοντας στην επιφάνεια τα θετικά στοιχεία του μαθητή και επαινώντας τον γι' αυτά ενισχύουμε την αυτό-εκτίμησή του.

- Πολλές φορές οι μαθητές δείχνουν ότι απαξιώνουν το μάθημά μας. Είναι λάθος να το εκλαμβάνουμε ότι απαξιώνουν εμάς, τους εκπαιδευτικούς. Μπορούμε και πρέπει να βρούμε δημιουργικούς τρόπους για να δείξουμε στα παιδιά τη χρησιμότητα του μαθήματος που διδάσκουμε. Ο εκπαιδευτικός που δεν πιστεύει στην αξία του μαθήματος που διδάσκει, δεν μπορεί να πείσει ένα μαθητή να προσέχει στο μάθημα.
- Ο εκπαιδευτικός που υποφέρει στη σκέψη ότι πρέπει να πάει στο σχολείο, δημιουργεί τις συνθήκες για να αντιμετωπίσει, εκτός από προβλήματα υγείας, και προβλήματα πειθαρχίας. Είναι ανάγκη να βρει τρόπο να κάνει την επαγγελματική του ζωή ενδιαφέρουσα.
- Ο εκπαιδευτικός που προσέρχεται στο μάθημα με ενθουσιασμό, αυτοπεποίθηση, καλά οργανωμένος, χρησιμοποιεί ποικίλες τεχνικές διδασκαλίας για όλα τα μαθησιακά στυλ των μαθητών του, τρόπους εναλλακτικής αξιολόγησης, χαίρει της εκτίμησης και του σεβασμού των μαθητών, ακόμη και των πλέον αδιάφορων.
- Τις περισσότερες φορές η γκρίνια, οι επαναλαμβανόμενες συμβουλές κι επικρίσεις είναι χάσιμο χρόνου. Η αθόρυβη δράση είναι πιο αποτελεσματική από τα λόγια. Εμπλέκοντας τους μαθητές σε μια συντονισμένη συζήτηση με σκοπό να αναπτύξουν γλωσσικές δεξιότητες, ν' ανταλλάζουν ιδέες, να δημιουργήσουν, να καταστρώσουν σχέδια για την τάξη, αποτρέπουμε ανεπιθύμητες συμπεριφορές και δεν τους κουράζουμε με την πολυλογία ή την ηθικολογία.
- Ο τόνος της φωνής του εκπαιδευτικού μπορεί να έχει μεγάλη σημασία στην αποφυγή της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Αν αποδώσει μια πρόταση με ενθαρρυντικό τρόπο, θα φέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα. Αν προτιμήσει τον αποθαρρυντικό τρόπο, θα έχει αρνητικά αποτελέσματα.
- Όταν ο εκπαιδευτικός βρεθεί αντιμέτωπος με μια θορυβώδη τάξη, αν προσθέσει και το δικό του θόρυβο στο θόρυβο των παιδιών, δείχνοντας τον εκνευρισμό του, εμπλέκεται προσωπικά ο ίδιος, μεταστρέφοντας το καλύτερο αποτέλεσμα σε μια ανώφελη σωφρονιστική πράξη, να καταλήξει δηλαδή σε τιμωρία κάποιων μαθητών. Θα ήταν προτιμότερο να μαλακώσει τη φωνή του, να κοιτάξει με νόημα τα παιδιά, να σκεφθεί κάτι θετικό που θα αποσπούσε την προσοχή τους κι έτσι σιγά – σιγά η τάξη θα σιωπούσε και θα παρακολουθούσε με προσοχή. Αν διαθέτει καλή αίσθηση του χιούμορ, να μη διστάσει να το χρησιμοποιήσει.
- Η τιμωρία προκαλεί αντεκδίκηση κι αυτό δε λύνει το πρόβλημα, αλλά το επιτείνει. Είναι προτιμότερο να γνωρίζει και να υφίσταται κάθε μαθητής τις φυσικές ή λογικές συνέπειες της πράξης του. Οι λογικές συνέπειες δείχνουν σεβασμό στο παιδί και του δίνουν περιθώρια να επιλέξει τη συμπεριφορά του.
- Αν καθιερωθεί σε τακτά χρονικά διαστήματα κάποια ώρα συζήτησης μέσα στην τάξη των προβλημάτων που εμφανίζονται, ο εκπαιδευτικός πετυχαίνει να μην εμπλακεί ο ίδιος σε μια ανώφελη διαμάχη με το μαθητή και οι μαθητές της τάξης μαθαίνουν να σκέφτονται εποικοδομητικά και να διαμεσολαβούν στην επίλυση προβλημάτων με αντικειμενικό τρόπο. Ο εκπαιδευτικός αρχικά βοηθά στο συντονισμό της συζήτησης.

- Οι ερευνητές αποδίδουν την προβληματική συμπεριφορά σε τέσσερις σκοπούς: στην επιδίωξη της προσοχής, στην επίδειξη δύναμης, στην εκδίκηση και στην επίδειξη ανεπάρκειας. Οφείλονται σε εσφαλμένη λογική του μαθητή, σε παρερμηνείες της πραγματικότητας. Το πρόβλημα αντιμετωπίζεται μόνον αν καταλάβουμε τα αίτια που το προκαλούν και εφαρμόσουμε διορθωτικές παρεμβάσεις. Π.χ. Αν προσπαθεί με προκλητική συμπεριφορά να δείξει ότι έχει μεγαλύτερη δύναμη, δε χρειάζεται να αγωνιστούμε για να του αλλάξουμε γνώμη, αλλά να τον επιστρατεύσουμε να βοηθήσει κάποιο συμμαθητή του διοχετεύοντας τη δύναμή του σε δημιουργικές πράξεις. Επιπλέον, η ανάληψη κάποιου καθήκοντος, κάποιας υπευθυνότητας θα του προσθέσει γόητρο και θα τον ηρεμήσει.
- Ό,τι συμβαίνει μέσα στην τάξη, μπορεί να ελεγχθεί και να αλλάξει. Αυτό που δεν αλλάζει είναι το παρελθόν. Να μη δημιουργούμε καταστάσεις που ενθαρρύνουν το πρόβλημα του παιδιού. Προσπαθούμε να οικοδομήσουμε πάνω στα θετικά στοιχεία του παιδιού.
- Η ενεργητική ακρόαση βοηθά στην αντιμετώπιση προβλημάτων ανεπιθύμητης συμπεριφοράς. Αν στο σχολείο μας υπάρχει κάποιος εκπαιδευτικός ή σχολικός σύμβουλος με ιδιαίτερες δεξιότητες στη συμβουλευτική, να μη διστάσουμε να αξιοποιήσουμε τις γνώσεις του.
- Για να μπορέσει να αλλάξει κάποιος συμπεριφορά, πρέπει να του δώσουμε χώρο να μετατοπισθεί προς τη δικιά μας θέση. Άρα, πρέπει να αλλάξουμε και τη δική μας οπτική.
- Προϋπόθεση για την κατάπαυση μιας σύγκρουσης είναι ο αμοιβαίος σεβασμός. Καταδικάζουμε την πράξη, όχι το μαθητή, για να του δώσουμε το περιθώριο να αλλάξει συμπεριφορά.
- Η προκατάληψη και τα στερεότυπα εμποδίζουν τον εκπαιδευτικό να είναι δίκαιος και αντικειμενικός. Αυτό κάνει το μαθητή πιο εκδικητικό. Αποφεύγουμε να του προσάπτουμε χαρακτηρισμούς, για να μην εσωτερικεύσει το χαρακτηρισμό που του δώσαμε και προσπαθεί να μας αποδείξει ότι όντως έτσι είναι.
- Να μην ξεχνάμε ότι εμείς οι εκπαιδευτικοί είμαστε οι ενήλικες που έχουμε φθάσει στην πλήρη ωρίμανσή μας και μπορούμε να ελέγξουμε το συναισθήματά μας και να σκεφθούμε ήρεμα και λογικά. Επίσης, να μην ξεχνάμε ότι ο εκπαιδευτικός είναι μια σημαντική προσωπικότητα στη ζωή του παιδιού. Η γνώμη του εκπαιδευτικού για το μαθητή μετράει πολύ παρά το γεγονός ότι κάποιοι μαθητές προσπαθούν να μας δείξουν το αντίθετο.

Αντιδράσεις σε προβληματικές καταστάσεις

• Δε δραματοποιώ αμέσως το πρόβλημα. Σκέπτομαι τρόπους να ξεπεράσω τις δυσκολίες. Δεν πανικοβάλλομαι. Δεν αντιδρώ απλά τιμωρώντας το παιδί, αποβάλλοντάς το από το μάθημα. Ενεργώ σαν ντετέκτιβ, μαζεύω πληροφορίες που μπορεί να βοηθήσουν. Το καλώ να μιλήσουμε και ακούω προσεκτικά τι έχει να πει. Εντοπίζω τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του.

• Βελτιώνω τη συναισθηματική επαφή μας. Δεν ξεχνώ τη σημασία που έχει το χιούμορ στην εξομάλυνση των δυσκολιών.

•Ενθαρρύνω την παρέα του με άλλα παιδιά. Οι σχέσεις κάνουν τη διαφορά, η μοναξιά είναι το χειρότερο πρόβλημα, τα περισσότερα παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες μάθησης ή προσαρμογής στην τάξη συχνά δεν έχουν φίλους. Προσπαθώ να το πείσω να συμμετέχει σε εκδηλώσεις ή να το εντάξω στην ομάδα της τάξης.

•Μιλώ με τους φίλους του και με συναδέλφους μου. Επιδιώκω το καλύτερο.

•Καλώ για συζήτηση τους γονείς. Μιλώ με αγάπη κι ενδιαφέρον για το παιδί τους. Τους συμβουλεύω να αλλάξουν αν μπορούν επιζήμιες συνήθειες που μπορεί να υπάρχουν (αργοπορία ύπνου-φαγητού-προσέλευσης στο σχολείο). Ζητώ να προσθέσουν ποιοτικές δραστηριότητες στις ώρες που περνούν μαζί του. Τους συμβουλεύω να ζητήσουν τη βοήθεια ειδικών αν το παιδί φαίνεται να έχει προβλήματα υπερκινητικότητας ή μαθησιακές δυσκολίες που το οδηγούν σε ανεπιθύμητη συμπεριφορά.

•Στις περιπτώσεις, στις οποίες δεν μπορούμε να αλλάξουμε το πρόβλημα, αλλάζουμε τον εαυτό μας (λεξιλόγιο, ύφος, κίνηση, κ.λ.π.). Σκεφτόμαστε το πρόβλημα με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Χρησιμοποιούμε την τεχνική της αναπλαισίωσης του προβλήματος. Τι κάνει ο μαθητής; Πότε το κάνει; Ποιος άλλος αναμιγνύεται; Ποια ερμηνεία έδωσα στο πρόβλημα μέχρι τώρα; Ποια θετική εναλλακτική ερμηνεία μπορεί να δοθεί στη συμπεριφορά του; Αναγνωρίζω τα θετικά κίνητρα. Πώς πρέπει να ενεργήσω σύμφωνα με αυτήν την ερμηνεία; Π.χ. Όταν ένας μαθητής πετάγεται διαρκώς στο μάθημα, το ερμηνεύουμε ως άτομο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον κι όχι ως άτομο που προσπαθεί να τραβήξει την προσοχή. Μπορούμε να του πούμε: «Πιστεύω ότι ο ενθουσιασμός σου θα εκδηλώνεται τότε - τότε με τρόπους απροσδόκητους. Αυτό θα περίμενε κανείς από ένα δραστήριο άτομο σαν και σένα». Ή ακόμη «Είμαι πραγματικά ευχαριστημένος/η που έχω ένα μαθητή σαν εσένα, με τόσο ενδιαφέρον για το μάθημα. Δε θα με ξάφνιαζε, αν μερικές φορές απαντούσες χωρίς να ερωτηθείς». Με τον τρόπο αυτόν υπάρχει περίπτωση να βελτιώσει τη συμπεριφορά του την επόμενη φορά.

•Αν η κατάσταση δε βελτιωθεί, απευθύνομαι σε ειδικούς για συμβουλές και υποστήριξη, ίσως προτείνουν τρόπους αντιμετώπισης και προσέγγισης των μαθητών ή των γονιών.

Κάνοντας όλες αυτές τις προσπάθειες που βασίζονται στις αρχές της Παιδαγωγικής για την ομαλή ένταξη του μαθητή στη σχολική ζωή, είναι βέβαιο ότι σε πολλές περιπτώσεις δε θα χρειασθεί να χρησιμοποιήσουμε την επιβολή της τιμωρίας, με σκοπό να συνετισθεί ο μαθητής με τον τρόπο αυτό. Το σπουδαιότερο, θα αποφύγουμε τις συγκρούσεις που καταστρέφουν την ψυχική μας υγεία. Οι περιπτώσεις, στις οποίες όλοι οι εκπαιδευτικοί μιας τάξης παρά τις προσπάθειές τους συναντούν τις ίδιες ανεπιθύμητες συμπεριφορές από συγκεκριμένους μαθητές, αντιμετωπίζονται από το σύλλογο των εκπαιδευτικών εφαρμόζοντας την εκπαιδευτική νομοθεσία.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρχοντάκη, Ζ. & Φιλίππου Δ., (2003), *205 Βιωματικές Ασκήσεις για Εμφύχωση των Ομάδων*, τρίτη έκδοση, Αθήνα: Καστανιώτη.

Καψάλης, Α. (1983). *Παιδαγωγική Ψυχολογία*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Μαλικιώση-Λοϊζου, Μ., (1999), *Συμβουλευτική Ψυχολογία*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ματσαγγούρας, Η. (2001). *Η Σχολική Τάξη*, τόμος Α΄. Αθήνα: Γρηγόρης.

Μαυροσκούφης, Δ., (2007), *Στρατηγικές για τη διαχείριση συγκρουσιακών καταστάσεων και προβληματικών συμπεριφορών στη σχολική τάξη*, Issue 18 (Φεβρουάριος 2008), καθώς και σε ηλεκτρονική μορφή στην ιστοσελίδα της Ένωσης Καθηγητών Αγγλικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Βόρειας Ελλάδας (ΕΚΑΔΕΒΕ), στο http://www.ekadeve.gr/gr/arhtra_gr.html.

Ντράικωρς, Ρ. & Κάσσελ, Περλ., (2003), *Πέτα μακριά το Ραβδί σου*, μετάφραση Μυττά Χαρίκλεια, δέκατη έκδοση, Αθήνα: Θυμάρι.

Ντράικωρς, Ρ., (1979). *Ενθαρρύνοντας το παιδί στη μάθηση*, Αθήνα: Θυμάρι.

Παπασταμάτης, Α., Πέμπτη, 14 Δεκεμβρίου (2006). *Διαχείριση προβλημάτων συμπεριφοράς σχολικής τάξης*, Ελληνική Πύλη Παιδείας, στο <http://www.eduportal.gr/index.php/articles/paidagogika/53-diaxeirish-sx-taxis>.

Παρασκευά, Φ. & Παπαγιάννη Α., (2008). *Επιστημονικές και Παιδαγωγικές Δεξιότητες για τα Στελέχη της Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Fortin L., (1998). «Κατάρτιση των εκπαιδευτικών στην πρόληψη των καταστάσεων βίας», στο: Μπεζέ Λουκία [επιμ.], *Βία στο σχολείο... του σχολείου*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Fondana, D. (1996). *Ψυχολογία για εκπαιδευτικούς*. Αθήνα : Σαββάλας.